

Obuna indeksi - 904

ISSN 2181-7839

XALQ TA'LIMI

PUBLIC EDUCATION

3/2024

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND
SCHOOL EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

XALQ TA'LIMI

3
2024
(May-Iyun)

ISSN 2181-8088

9 772181 808805

www.pubedu.uz

<https://t.me/xalqtaлимijn>

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION
SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2024

3/1-son
(May-Iyun)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

MADANIYAT, SAN'AT VA MUSIQA TA'LIMI		
S.B. Karimov	97	O'quvchilarning kuylash qobiliyatlarini rivojlantirishga qo'yilgan zamonaviy talablar
MAKATBGACHA TA'LIM		
G.Tilavova	101	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar nutqini o'stirish orqali fikrlash qobiliyatini shakllantirish
QIYOSIY PEDAGOGIKA		
Sh. Abdusalilova	105	Inklyuziv ta'limning o'zbekiston tajribasi
KORREKSION PEDAGOGIKA		
Z.X. Xusnuddinova	108	Ko'rishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda nutq kamchiliklarini bartaraf etish texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati
M. Dehqanova	112	Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan ishlarni samarali tashkil etishda daktilemali metodikalardan foydalanish
N. Egamberdiyeva	117	Autizm sindromli bolalarning diagnostika jarayonini tashkil etish
D.Pulatova, Z. Komilova	121	Autizm sindromli bolalar uchun sifatli inklyuziv ta'lim muhitining zarurati
	ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ	
Р. Джураев	125	Развитие инновационных технологий в образовании и дальнейшее расширение партнёрства
А. Шин	134	Использование цифровых технологий в дошкольном образовании как основной фактор современной социализации детей
ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ		
М. Рахимова	140	Важность развития экологического образования и мышления в сознании молодого поколения

Muborakxon DEHQANOVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, “Maxsus pedagogika” kafedrası o'qituvchisi

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN ISHLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA DAKTILEMALI METODIKALARDAN FOYDALANISH

Annotatsiya

Maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish uchun samarali yo'llarni va metodikalarni tushuntirish bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Shuningdek ijtimoiy himoyaga muhtoj o'quvchilar uchun sifatli ta'lim berish bo'yicha amaliy ishlar haqida fikr yuritiladi.

Tayanch so'zlar. Daktilema, surdopedagog, surdotarjimon, chaynvord so'zlashuv nutqi, talafuz mashqlari.

В статье представлена информация, объясняющая эффективные способы и методики обучения детей с нарушениями слуха. Также будет рассмотрена практическая работа по обеспечению качественного образования учащихся, нуждающихся в социальной защите.

Ключевые слова. Дактилема, сурдопедагог, сурдопереводчик, чейнворд разговорная речь, упражнения на произношение.

The article provides information on explaining effective pathways and methodologies for educating children with hearing impairments. There is also a reflection on practical work to provide quality education for students in need of social protection.

Key words. Dactylem, surdopedagog, surdotarjimon, chainvord colloquial speech, pronunciation exercises.

Mamlakatimizda alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalar ta'lim tarbiyasiga juda ko'p e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabr-dagi O'RQ-637-son “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida”gi Qarori, 2022 yil 20 oktabrda 407 sonli “O'zbek imo-ishora tili va brayl alifbosini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”¹ eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning huquqlarini har tomonlama himoyalash va ularning bilimini rivojlantiruvchi asosiy omil hisoblanadigan ta'lim olish huquqini sifatli ta'minlash eng muhim majburiyatga aylanishi belgilab berilgan. Shu borada ijtimoiy himoyaga muhtoj o'quvchilar uchun sifatli ta'lim berish bo'yicha amaliy ishlar tizimli ravishda yo'lga qo'yilgan.

Hozirda Chirchiq davlat pedagogika universitetida Prezident qarorini amaliy ta'minlash maqsadida surdotarjimonlik faoliyatini yo'lga qo'yish va uni kengashtirish uchun keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga ta'lim tarbiya jarayoni sog'lom bolalarnikidan tubdan farq qilib, ular avvalo daktil nutq asosiy nutq shakliga aylanadi.

Daktilologiya (qadimgi yunoncha: δάκτυλος [daktilo] — barmoq va qadimgi yunoncha: λόγος [logiya]) — nutq shakli; o'ziga xos tarzda qo'l barmoqlari yordamida gaplas-

hish hisoblanib, muayyan alifbodagi har bir harfni ifodalash uchun barmoqlarga turlicha shakl beriladi. Daktilologiyada bir yoki ikkala qo'l barmoqlaridan foydalanish mumkin (asosan o'ng qo'l barmoqlaridan foydalaniladi). Daktilologiya kar, kar-soqovlarning oson va tez so'zlashuviga imkon beradi. Kar va zaif eshituvchilar daktilologiya belgilarini ko'zi bilan qabul qiladi. Kar bolalar uchun bog'cha va maktabning boshlang'ich sinflarida daktilologiyadan asosiy o'qitish vositasi sifatida, shu maktabning yuqori sinflarida esa undan yordamchi o'qitish vositasi sifatida foydalaniladi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga ta'lim berishda daktilologiya birdan-bir muomala vositasidir.

Daktilologiya – kar va zaif eshituvchi bolalarning nutqining o'ziga xos shaklidir. U so'zlashuv nutqiga imo-ishora nutqiga nisbatan yaqindir. U yozma xarakatga ko'ra yozma nutqqa o'xshab ketadi. Uning vositalari grafik belgilar harflar emas, balki qo'l, barmoq harakatlari hisoblanadi.²Daktil nutqi so'zlashuv nutqining barcha qoidalariga ko'ra shakllanadi va uni kar bola egallashi mumkin.

Bog'cha davrda kar bola daktilologiyaga savod o'rganish uchun murojaat qiladi. Tadqiqot ko'rsatishicha, daktilologiya eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar so'zlashuv nutqini shakllantirish uchun yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

 A	 B	 D	 E	 F	 G
 H	 I	 J	 K	 L	 M
 N	 O	 P	 Q	 R	 S
 T	 U	 V	 X	 Y	 Z
 O [•]	 G [•]	 SH	 CH	 NG	

Oliy ta'limda bo'lajak surdotarjimon, surdopedagoglarni tayyorlashda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'jallangan metodikalar tanlab olinadi. Bugungi kunda 1 kurs bo'lgan surdotarjimonlarga amaliy mashg'ulotlarni tashkil qilinganda avvalo ularning o'ziga daktilema o'rgatiladi. Bunda birinchi har bir daktil harf tushuntiriladi. Ushbu

² F.U.QODIROVA, D.A.PULATOVA, M.G'.DEHQANOVA, SH.N.IBADULLAYEVA "Surdopsixologiya" O'quv qo'llanma, 2023 yil, 124-126 bet

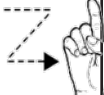
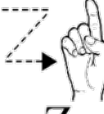
metodikani o'rgatishda eng samarali usul bu 1+4+5 strategiyasi³ hisoblandi. Bu strategiyaning mohiyati 1 ta so'z – tushunchaning 4 xil shakli o'quvchining xotirasida saqlanishiga erishishdi va 5 xil variantda xotirada mustahkamlashga alohida urg'u berilgan.

So'z	So'zni ifodalash	So'z birikmasi
So'z	- daktillash:	- so'z birikmasi
	- talaffuz qilish:	- sodda gap:
	- imo - ishora belgisi:	- savol tuzish va berish:
	- yozish.	- faol lug'atga kiritish:
		- yodda saqlash.

Mashg'ulotda qo'llanuvchi ish turlarini tanlashda talabalarning og'zaki va yozma muloqotini rivojlantirish ustuvorlik qiladi. Berilayotgan topshiriqlar talabalarni grammatik jihatdan to'g'ri qurilmalarda so'zlashishga tayyorlaydi. Buning uchun pedagog tomonidan har bir dars uchun nutq materiallari aks etgan kartochkalar, plakatlar va turli didaktik vositalarni tayyorlashi va dars jarayonida ulardan samarali foydalanishi alohida talab etiladi. Ma'lumki, kar va zaif eshituvchi bolalar muloqotda og'zaki, yozma, daktil va imo - ishorali nutq vositalaridan foydalanadilar. Ushbu korreksion mashg'ulot orqali kar va zaif eshituvchi bolalar o'z fikrini og'zaki ravishda tushuntira olmagan vaziyatlarda mustaqil yozma nutq orqali murojaat qilishga o'rganadilar. Nutqiy muloqot darsida bolalar labdan o'qishga o'rganadilar. Tovushlar qo'yilib, eshitish ustida ishlar tizimli olib borilgandan so'ng nutqning turli shakllaridan foydalanish bo'yicha topshiriqlar kiritiladi. Mazkur mashg'ulotni o'tkazishdan maqsad o'quvchini nafaqat chiroyli yozishga, balki o'z fikrini qisqa va lo'nda atrofda qilargalarga tushunarli tarzda bayon etishga o'rgatadi. Dastlab talabalar savol – javob, nutqiy topshiriqlarni bajaradilar, so'ngra shu nutqiy materialni mustaqil ravishda yozish ustida mashqlar bajaradilar.

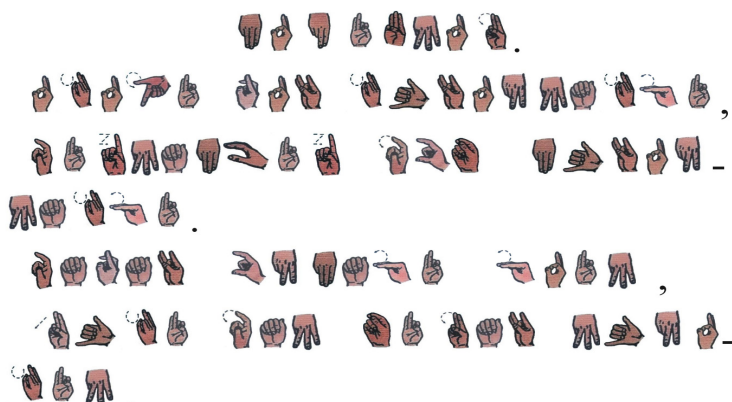
 E	 L	 A	 K	 X	 Q	 X
 B	 V	 V	 L	 S	 Q	 O'
 A	 A	 A	 O	 O	 O	 R

³ F.U.Qodirova "Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning samarali texnologiyalari" p.f.d. (DSc) dissertatsiyasi 2020, Toshkent 190 bet.

 H	 Z	 R	 CH	 CH	 R	 O
 O	 A	 R	 I	 I	 A	 Z
 R	 NG	 A	 N	 Q	 U	 N
 O	 Y	 K	 I	 L	 O	 N
 K	 A	 M	 A	 L	 A	 K

Daktilemani va uni ifodalashni o'rgatgandan so'ng daktilema qatnashgan turli metodikalar o'rgatiladi.

Hozirda daktilemani o'qish tezligini oshirish uchun biz ta'limda chaynvordlardan foydalanish mumkin. Ushbu chaynvorddagi yashiringan so'zlarni topish uchun tezlik asosiy o'rinni egalaydi.

Sabzavotlar

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, ta'lim tamoyilidan biri bo'lgan "soddadan murakkabga" tamoyili orqali ulardagi bilimlarni sekin asta mustahkamlab boramiz. Dastlabki bosqichda yuqoridagi metodikalardan foydalansak, keyingi bosqichda imo-ishorani o'rgatishda ushbu qilgan metodikamiz tezkorlikni oshirish uchun xizmat qiladi. Shuni unutmasligimiz lozimki, o'quv o'rgatish jarayonining dastlabki bosqichidayoq yaxshi bilim olib mustahkamlasa kelajakda eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun to'g'ri ta'lim muhitini yaratib beradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirova F.U. "Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning samarali texnologiyalari" p.f.d. (DSc) dissertatsiyasi 2020, Toshkent 190 b.
2. Qodirova F.U. Pulatova D.A. Dehqonova M.G'. Ibadullayeva Sh.N. "Surdopsixologiya" O'quv qo'llanma, 2023 yil, 124-126 b.
3. Qodirova F.U. Fayziyeva U.Y. Umaraliyeva M. Kobilova Sh.X. Ishmatova O.S. "Surdopedagogika" darslik, 2023 yil, Chirchiq 200 b.
4. Qodirova F.U. va boshqalar "Maxsus pedagogika asoslari" o'quv qo'llanma, chirchiq 2023 yil, 79 b.
5. "O'zbekiston karlarining imo-ishora nutqi", 2011 yil
6. R.Fradkina, "Gapiruvchi qo'llar" Moskva 2001
7. Avvalboyeva D, Imo-ishora tili, Toshkent 2021